

Мельниченко Г.М.

кандидат економічних наук, доцент,
генеральний директор науково-дослідного інституту ДП «Каталіз і екологія»,
Інститут фізичної хімії імені Л.В. Писаржевського
Національної академії наук України

Білоус С.П.

кандидат економічних наук, докторант
кафедри менеджменту та економічної безпеки,
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

Melnychenko Hryhorii

L.V. Pisarzhevskii Institute of Physical Chemistry
of the National Academy of Sciences of Ukraine

Bilous Svitlana

Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy

КОНЦЕПЦІЯ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ РЕГІОНАЛЬНИХ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ

У статті розкрито сутність концепції розвитку інноваційної діяльності регіональних економічних систем. Під час дослідження питань інноваційної діяльності регіональних економічних систем виявлено внутрішні і зовнішні чинники поновлення, а також обґрунтовано об'єктивні умови їхнього функціонування. Визначено основні напрями та темпи розвитку особливостей економічних систем із метою якісного перетворення і збільшення основних економічних показників. Запропонована концептуальна схема оцінки перспективних можливостей і потенційної результативності трансформаційного періоду в межах регіону. У роботі наведено низку розроблених автором допоміжних алгоритмів, що стосуються в кінцевому підсумку виявлення стратегічних переваг того чи іншого напрямку діяльності регіону і допомагають раціонально змінити в кращий бік попередню оцінку трансформації економічної системи регіону.

Ключові слова: інновації, інноваційна діяльність, економічна система, регіональний розвиток, концепція, трансформація.

Постановка проблеми. Трансформація економічних систем – це процес безперервного перетворення, видозміни систем, що охоплюють економічні системи, в їхній співпраці, взаємозв'язку і взаємопроникненні, оскільки їхній розвиток утворює єдиний процес економічного руху, зміни. Ці процеси мають єдину сутність, яка проявляється в ланцюгах економічного розвитку цих систем, напрями руху. Це якісна сторона руху, зміни економічних систем на рівні. Вона охоплює всі частини, підсистеми, стосується всіх структур систем, має різні аспекти, які визначають зміни економічної системи, розкриває її змістовні сторони, включаючи об'єктивну і суб'єктивну складові частини.

Проте невивченим моментом у дослідженні економічних систем є перехід їхньої діяльності на інноваційний шлях розвитку. Важливо розглянути різні аспекти трансформації, здатні створити передумови до впровадження інновацій, з метою подолання траєкторії розвитку економічних систем, особливого напрямку, здатного вирішувати актуальні завдання і враховувати регіональні особливості їхньої господарської діяльності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Під час дослідження питань розвитку інноваційної діяльності ми спиралися на наукові погляди і підходи І.І. Белинської [1], С.В. Валдайцева [2], Е.А. Зінь [3], Ф. Ніксона [4], К.І. Плетньова [5], А. Румянцева [6] та інших. У цих роботах аналізуються закономірності трансформації економіки, проблеми економічної стабілізації, зміни ролі і функцій держави, розвитку суспільства, економіки, моделюються економічні системи, прогнозується розвиток економіки країн. Водночас не досліджені проблеми розвитку інноваційної діяльності в економічних системах, а також загальні закономірності, напрями, тенденції, перспективи, фактори і процеси їх трансформації.

Формулювання цілей статті. Метою нашого наукового дослідження є розкриття сутності концепції розвитку інноваційної діяльності регіональних економічних систем.

Виклад основного матеріалу. Під час розгляду питань інноваційної діяльності регіональних економічних систем необхідно виявити внутрішні і зовнішні чинники поновлення, а також обґрунтувати об'єктивні умови їх функціонування.

Відмітною ознакою економічних систем інноваційного типу розвитку буде низка диференційованих напрямів і цілісна система знань про ефективні стратегії функціонування і трансформації будь-якої економічної системи [6].

Насамперед це розуміння економіки регіонального господарюючого суб'єкта як системного динамічного організму, ядром якого є економічна система, яка являє собою сукупність продуктивних сил, організаційно-економічних відносин, взаємопов'язаних і постійно взаємодіючих.

Ефективність розвитку країни залежить від стану економічних відно-син, які регламентують використання факторів виробництва, що формують територіальний потенціал. У такій мультирегіональній державі, як Україна, ефективність використання кожним суб'єктом власного територіального потенціалу і, як наслідок, ефективність регіонального управління залежить, з одного боку, від спектру повноважень, наданих державою, і державної підтримки, з іншого – від уміння оптимально розпорядитися наявними територіальним потенціалом [3].

Саме тому цілісну економічну систему країни слід будувати з урахуванням специфічних особливостей всіх його суб'єктів, інакше сформується лише подоба системи, в якій одні елементи (регіони) будуть ледь помітні, роль же інших, навпаки, буде перебільшена. Порівняння різних регіонів показує значний дисбаланс у розвитку між регіонами, що мають паливні запаси в надрах, і регіонами, які не мають природних стратегічних резервів. У результаті зараз ми спостерігаємо ситуацію, коли певна частина суб'єктів набагато випереджає розвиток інших, всередині країни виника-

ють колосальні диспропорції як в економічній, так і в соціальній структурі суспільної системи.

Активізація інноваційної діяльності визначає напрями та темпи розвитку особливостей економічних систем з метою якісного перетворення і збільшення основних економічних показників. Законами трансформації є закони руху економічної системи від одного етапу, стадії до іншого: закони розвитку і закони зміни. Вони розкривають причини та механізм нестійкого розвитку, зміни стійкого і нестійкого станів [5].

Також у регіональних масштабах доцільно проводити оцінку результативності трансформації економічної системи в країні. При цьому цей показник загалом оцінюється за сукупністю результатів і потенційної оцінки перетворень.

Пропонована нами концептуальна схема оцінки перспективних можливостей і потенційної результативності трансформаційного періоду в межах регіону допоможе відповісти на питання про рівень адекватності регіонального розвитку державним і світовим вимогам, допоможе як оцінити передумови позитивних досягнень, так і виявити причини регресивних змін.

По суті, запропонована система оцінки дасть змогу визначити ті ключові регіональні компетенції, на підтримку і розвиток яких слід спрямувати взаємодію державного центру з адміністративними суб'єктами країни, а також формувати індивідуальну регіональну політику (рис. 1).

Для оцінки трансформації економічної системи регіону необхідно насамперед розглянути глобальні тенденції й оцінити загальнодержавні поточні і прогностичні зміни економічних відносин і розвиток різних факторів, необхідних для регіонального аналізу. Підкреслимо, що в цьому процесі були порушені і питання взаємодії економічних факторів, а також їх впливу один на одного [1].

Зупиняючись на детальному аналізі конкретної території, ми повинні вивчити ті тенденції, які були характерні для регіону в його історичному розвитку, включаючи і новітній етап поточної трансформації. При цьому доцільно зупинитися на ключових у нашому дослідженні питаннях – економічних змінах виробничих відносин і продуктивних сил. Необхідно відзначити, що результатом дослідження тенденцій повинні стати (крім економічних закономірностей) основні чинники, які створюють передумови для розвитку виявлених курсів руху.

Водночас не можна забувати, що напрями змін не завжди визначають тенденції, що склалися. Є ймовірність і випадкових подій, які порушують усталені закономірності, змінюють їх. Особливо такі випадковості

Рис. 1. Оцінка трансформації економічної системи

характерні для трансформаційних періодів. Відхід від вивчення можливих випадковостей неприпустимий, тому що він збіднює дослідження, роблячи його результати більше теоретичними, ніж ті, які мають практичне значення, оскільки, дотримуючись рекомендацій такого дослідження, економічна система регіону виявляється вразливою перед раптовими подіями, що мають потенціал для прояву форс-мажорних впливів.

Наступним кроком у дослідженні є екстраполяція колишніх тенденцій з метою виявлення резервів і потенціалу розвитку, а також прогнозування економічної ситуації в майбутньому. Цей етап є особливо складним, як і будь-який прогноз, тому необхідна методика, яка допоможе перспективно оцінити зміни факторів економічної системи. Необхідно відзначити, що в період трансформації надійність екстраполяції як методу прогнозування знижується через дестабілізацію зовнішнього і внутрішнього середовища, зростання його мінливості і збільшення амплітуди коливань у можливу поведінку системи. Тому досить великого значення набуває експертне опитування, де експерти індивідуально оцінюють ймовірність виникнення і динаміку певних факторів середовища, а також силу їх впливу на розвиток економічної системи [1].

Під час розроблення трансформаційної економічної системи необхідно виділити стратегічний орієнтир, який дасть змогу в подальшому розробити конкретні заходи, що характеризують детальні дії регіональної влади. Оскільки в результаті функціонування такої системи повинні бути досягнуті певні умови для створення орієнтованої ринкової економіки, необхідно спочатку визначити орієнтири. І якщо безумовний кінцевий орієнтир – підвищення добробуту всього населення регіону, то проміжною ціллю має бути розвиток економічної бази.

Виявлення можливостей розвитку економічної бази повинно проходити за трьома основними напрямками (промисловість, сільське господарство, сфера послуг) із пріоритетною увагою до першого і другого напрямку, оскільки за деякими винятками сфера послуг буде прогресивно розвиватися за досить високого рівня розвитку виробництва товарів.

Для прогнозування та інноваційного розвитку економічної системи за допомогою вище розглянутої концептуальної схеми оцінки необхідно провести детальний аналіз низки чинників у кожній галузі з метою прийняття рішень щодо державних механізмів, які стосуються або відновлення наявних підприємств, або організації нових виробництв.

Основні параметри, за якими повинен проводитися аналіз, – це потреби в товарі, сировинний потенціал, умови конкуренції, можливості найму необхідних працівників, транспортний потенціал.

Для докладного аналізу можливостей розвитку регіону є різні методи, всі вони з тієї чи іншої детальністю допоможуть уявити вихідні умови і стратегічні альтернативи (наприклад, метод SWOT-аналіз). Ми ж наведемо кілька розроблених нами допоміжних алгоритмів, що стосуються в кінцевому підсумку виявлення стратегіч-

них переваг того чи іншого напрямку діяльності регіону і допомагають раціонально змінити в кращий бік попередню оцінку трансформації економічної системи регіону.

Алгоритм визначення доцільності конкретного виробництва в регіоні ґрунтується на дослідженні наявних і потенційних потреб у виробленому товарі, сировинного забезпечення, конкурентоспроможності продукції на ринку, кадрового забезпечення процесу виробництва, транспортних можливостей у виробничих цілях. Оцінка названих показників повинна здійснюватися з урахуванням регламентуючих економічних відносин, бо у разі трансформаційної зміни відповідних інститутів зміниться й алгоритм оцінки.

У процесі проведення досліджень відповідно до наведеного алгоритму виявляється низка факторів «за» і «проти», рівень яких дозволяє сформулювати висновок за кожним конкретним регіональним виробництвом. За підсумками аналізу приймається рішення про розроблення стратегічного плану виробництва або ж про припинення роботи в цьому напрямі. Проведена робота з дослідження різних видів виробничої діяльності дасть змогу в кінцевому підсумку сформулювати проект виробничого комплексу, в який будуть включені виробництва, найбільш точно відповідні сильним сторонам регіону. Залучення відповідних підприємств та інвесторів дасть змогу зміцнити регіон у конкретному ракурсі, зробити його конкурентоспроможним у певній галузі, а також узяти вагому участь у роботі єдиного виробничого комплексу країни, побудованого за принципами нових економічних відносин.

Невивченим моментом у дослідженні економічних систем є перехід їхньої діяльності на інноваційний шлях розвитку. Важливо розглянути різні аспекти, які здатні створити передумови до впровадження інновацій, з метою подолання траєкторії розвитку економічних систем, особливою напрямку, здатного вирішувати актуальні завдання і враховувати особливості їхнього господарювання.

Основною метою державної політики в галузі науки і технологій є перехід до інноваційного розвитку. Але для економічних систем розвиток інноваційної діяльності та формування економіки, заснованої на знаннях, має особливе значення, оскільки в будь-якій економічній системі конкурентоспроможними можуть бути тільки високотехнологічні та наукомісткі виробництва і підприємства. До того ж промислові підприємства давно вже втратили приплив інновацій та наукову підтримку.

Інноваційна діяльність дозволить вирішити й інші актуальні проблеми. Досягти головної стратегічної мети інноваційної політики можна тільки за рахунок кардинального переоснащення промисловості, будівництва, енергетики, житлово-комунального господарства, транспорту, зв'язку, медицини та інших галузей на базі передових досягнень науки і техніки. Така модернізація допоможе істотно підвищити технічний рівень і економічну ефективність підприємств.

Розвиток інноваційної діяльності слід розглядати як важливу, термінову і комплексну проблему, яку можна

вирішити тільки за нового, значно вищого рівня організації справи. Для переведення економічної системи на інноваційний шлях розвитку необхідно в найближчі роки створити потужну і всеосяжну інноваційну систему, яка повинна забезпечити постійний комплексний розвиток інноваційної діяльності. Щоб забезпечити досягнення головної стратегічної мети інноваційної діяльності – конкурентоспроможності економічної системи, інновації з самого початку повинні бути розраховані на масове розроблення й освоєння передових досягнень науки і техніки.

Масовість інновацій вимагає принципово нових підходів до розвитку інноваційної діяльності. У цьому разі управління інноваційною діяльністю тільки адміністративними методами не буде ефективним. Слід організувати плідну взаємодію державних органів, які будуть надавати науково-технічній та інноваційній діяльності всебічну підтримку, з підприємствами різних форм власності, які діють відповідно до ринкових принципів, а також із вітчизняними та зарубіжними інвесторами, які прагнуть працювати в економічній системі. Відносини

всіх учасників інноваційної діяльності повинні ґрунтуватися на ініціативі, зацікавленості і відповідальності самих учасників. Са-ме самі учасники повинні визначати, які інновації слід створювати і де їх освоювати, яким чином залучати інвестиції та в якому розмірі. І нести за свої рішення відповідальність, у тому числі матеріальну.

Відбір кращих інноваційних проектів також повинен здійснюватися головним чином зацікавленими інвесторами, які ризикують власними грошима, з підприємствами різних форм власності, які діють відповідно до ринкових принципів, а також із вітчизняними та зарубіжними інвесторами, які прагнуть працювати в економічній системі.

Висновки. Таким чином, концепцію розвитку інноваційної діяльності економічної системи можна визначити як економічне зростання господарюючого суб'єкта на основі розроблення і реалізації нових або поліпшення існуючих технологій. Рівень інноваційного розвитку визначається як ресурсною складовою частиною інноваційного процесу (інноваційним потенціалом), так і ефективністю трансферу інноваційних технологій.

Список літератури:

1. Белинская И.И. Трансформация в контексте рыночных реформ. *Вестник Оренбургского государственного университета*. 2008. № 25. С. 42–47.
2. Валдайцев С.В. Управление инновационным бизнесом. М.: ЮНИТИ, 2001.
3. Зінь Е.А. Регіональна економіка: підручник. К.: ВД «Професіонал». 2014. 528 с.
4. Никсон Ф. Инновационный менеджмент. М.: Экономика, 1997. С. 53.
5. Плетнев К.И. Инновационная экономика и интеграционные процессы. *Инновации*. 2003. № 6. С. 33–38.
6. Румянцев А. Возможности инновационного развития в регионе. *Экономист*. 2004. № 1. С. 34–39.

References:

1. Belinskaya I.I. (2008) Transformatsiya v kontekste rynochnykh reform [Transformation in the context of market reforms]. *Bulletin of Orenburg State University*, no. 25, p. 42–47.
2. Valdaytsev S.V. (2001) Upravleniye innovatsionnym biznesom [Innovation Business Management]. Moscow: YUNITI. (in Russian)
3. Zin E.A. (2014) Rehionalna ekonomika: pidruchnyk [Regional economics: a textbook]. Kyiv: VD «Profesional». 528 p. (in Ukrainian)
4. Nikson F. (1997) Innovatsionnyy menedzhment [Innovation management]. Moscow: Ekonomika. p. 53.
5. Pletnev K.I. (2003) Innovatsionnaya ekonomika i integratsionnyye protsessy [Innovative economics and integration processes]. *Innovation*, no. 6. p. 33–38.
6. Rumyantsev A. (2004) Vozmozhnosti innovatsionnogo razvitiya v regione [Opportunities for innovative development in the region]. *Economist*, no. 1. p. 34–39.

КОНЦЕПЦИЯ РАЗВИТИЯ ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ РЕГИОНАЛЬНЫХ ЭКОНОМИЧЕСКИХ СИСТЕМ

В статье раскрыта сущность концепции развития инновационной деятельности региональных экономических систем. При исследовании вопросов инновационной деятельности региональных экономических систем выявлены внутренние и внешние факторы обновления, а также обоснованы объективные условия их функционирования. Определены основные направления и темпы развития особенностей экономических систем с целью качественного преобразования и увеличения основных экономических показателей. Предложена концептуальная схема оценки перспективных возможностей и потенциальной результативности трансформационного периода в рамках региона. В работе представлен ряд разработанных автором вспомогательных алгоритмов, касающихся в конечном итоге выявления стратегических преимуществ того или иного направления деятельности региона, которые помогают рационально изменить в лучшую сторону предварительную оценку трансформации экономической системы региона.

Ключевые слова: инновации, инновационная деятельность, экономическая система, региональное развитие, концепция, трансформация.

THE CONCEPT OF DEVELOPMENT OF INNOVATION ACTIVITY OF THE REGIONAL ECONOMIC SYSTEMS

An unexplored point in the study of economic systems is the transition of their activities to an innovative path of development. Therefore, in our opinion, it is important to consider various aspects of transformation that can create the preconditions for innovation in order to overcome the trajectory of economic systems, a special direction that can solve pressing problems and take into account regional features of their economic activity. The theoretical and methodological basis of the study are scientific approaches, principles and concepts presented in the works of foreign and domestic scientists on the development of innovation in regional economic systems. For the analysis and systematization of theoretical and practical material the methods of the system approach in its subject-object and functional-structural aspects were used; program-oriented, problem-oriented approaches; methods of formalization and modeling. The article reveals the essence of the concept of development of innovative activity of regional economic systems. When studying the issues of innovation of regional economic systems, internal and external factors of renewal were identified, as well as the objective conditions of their functioning were substantiated. The main directions and rates of development of features of economic systems for the purpose of qualitative transformation and increase of the basic economic indicators are defined. A conceptual scheme for assessing the prospects and potential effectiveness of the transformation period within the region is proposed. The paper presents a number of auxiliary algorithms developed by the author, which ultimately relate to the identification of strategic advantages of a particular area of the region and help to rationally change for the better the preliminary assessment of the transformation of the economic system of the region. It is determined that the concept of development of innovative activity of the economic system can be defined as the economic growth of the economic entity on the basis of development and implementation of new or improvement of existing technologies. The level of innovative development is determined both by the resource component of the innovation process (innovation potential) and the efficiency of the transfer of innovative technologies.

Key words: innovations, innovative activity, economic system, regional development, concept, transformation.

DOI: <https://doi.org/10.32838/2523-4803/70-3-37>

УДК 338.244.47:338.48

Мілінчук О.В.

кандидат економічних наук, доцент,
Державний університет «Житомирська політехніка»

Milinchuk Olga

Zhytomyr Polytechnic State University

РОЗВИТОК СІЛЬСЬКОГО ТУРИЗМУ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ: ДОСВІД ЖИТОМИРЩИНИ

У статті розглянуто сутність сільського туризму, визначено законодавчі особливості організації сільського туризму в межах об'єднаних територіальних громад. Узагальнено вплив сільського туризму на розвиток об'єднаної територіальної громади в умовах децентралізації. Проаналізовано статистичні дані стану розвитку сільського туризму в розрізі регіонів та України у цілому. Досліджено Житомирщину як окремий регіон для розвитку сільського туризму, перераховано послуги сільських садиб області. Визначено державні структури, які сприяють розвитку туризму на регіональному рівні. Проведено SWOT-аналіз сільського туризму Житомирщини та визначено стратегічні цілі розвитку. Узагальнено перелік зацікавлених сторін у розвитку сільського туризму та визначено вплив їх співпраці на розвиток сільського туризму Житомирщини.

Ключові слова: сільський туризм, сільська садиба, децентралізація, об'єднана територіальна громада, сільський туризм Житомирщини.

Постановка проблеми. Державна політика України у сфері місцевого самоврядування спирається на інтереси жителів територіальних громад і передбачає децентралізацію влади, тобто передачу від органів

виконавчої влади органам місцевого самоврядування значної частини повноважень, ресурсів та відповідальності. Оскільки в результаті децентралізації влади основою нової системи місцевого самоврядування є